

ЖИНЗИФОВ В РУСКИЯ ПЕЧАТ

Леонид Ерихонов

К. Жинзифов (1839 — 1877) е прекарал половината от живота си, почти 19 години, в Русия. В Македония под влияние на Д. Миладинов и на личното си участие в борбата за роден език и училище той се изгражда като пламенен патриот на поробеното си отечество. Такъв Жинзифов остава и до края на живота си. След пристигането си в Русия Жинзифов, както и много други представители на славянската младеж, е взет под закрилата на Славянския комитет и става един от неговите възпитаници. Той се сближава със славянофилите (И. С. Аксаков, Н. А. Попов, П. И. Бартенев) и влиза в техния идеен кръг. От българите, получили образование през 50-70-те години в Русия, К. Жинзифов е най-правоверният единомишленик и съратник на И. С. Аксаков. От 1861 г. започва сътрудничеството на Жинзифов във вестника на И. С. Аксаков „День“ (1861-1865), след това продължава във вестниците „Москва“ и „Москвич“ (1867-1868). След като изданията на Аксаков престават да излизат, Жинзифов участва в органите, близки на редактора на „День“ — „Московские ведомости“, „Современная летопись“ и „Православное обозрение“. Българският публицист е бил близък човек в дома на Аксакови. Той се отнасял с изключително уважение към И. С. Аксаков, като към „извънредно благороден, добър и честен човек“.¹ В едно от писмата си Жинзифов пише: „Домът на Аксаков и домът на Бартенев ще останат за винаги в паметта ми, където и да ме отведе моята съдба.“² Навярно не е било приятно да ти правят забележка по повод изпита в повече чашка вино, но Жинзифов приема думите на Аксаков като от близък и грижовен човек и затова споделя с Бартенев: „Иван Сергеевич ми даде тихо и спокойно наставление и внушение за начина на моя живот“.³

През последните години от живота си българският патриот по молба на И. С. Аксаков съставя „Дорожник по Македонии“, несъмнено предназначен за нуждите на армията, която се е готвела за руско-турска война.

От своя страна И. С. Аксаков високо е ценял способностите на българския публицист. След смъртта на Жинзифов И. С. Аксаков споменава в писмо до Нариншкин името му сред имената на онези българи, питомци на Московския славянски комитет, с които последният „може да се гордее“.⁴ От 1868 г. Жинзифов е активен член на Славянския комитет.⁵

Участието в славянофилския печат, всекидневното общуване с представители на славянофилството определя идейното изграждане на Жинзифов. Той става активен борец на руското славянофилство. Този безспорен факт отбелязват М. Дринов и Л. Ка-

¹ ЦГАЛИ (Центральный государственный архив литературы и искусства), ф. 46, оп. 1, ед. хр. 559, л. 227.

² Пак там, ед. хр. 559, л. 227.

³ Пак там, ед. хр. 558, л. 363.

⁴ ГПБЛ (Государственная публичная библиотека Ленинграда), ф. 14, ед. хр. 21.

⁵ Известия на Института за българска литература, кн. VII, София, 1958, стр. 206.

равелов, които добре са познавали своя съотечественик. Това обстоятелство се потвърждава в изследванията на Л. Ихчиев, Б. Пенев, П. Орешков и П. Динев.

Илия Конев, стремейки се да отдели българския публицист от редактора на „Денъ“, пише: „В своето художествено творчество авторът на „Кървава кошуля“ не пропагандира идеята на Московския славянски комитет за сяло подчинение на всички малки славянски народи пред тяхната „старша сестра“ — царска Русия. Ни нотка от подобна мисъл няма и в неговото публицистично наследство. А това е съществен белег, по който можем веднага да различим българския славянофил Жинзифов от идеолозите на славянофилството в Русия.“¹ Но Московският славянски комитет не е издигал идеята за подчинение на славяните към Русия в толкова опростена форма. В изданията на Аксаков се пропагандирало: обединение на славяните около Русия, около русите, които са техни „най-стари братя“, противопоставяне славянството на другите народи, които са негови „исконни врагове“; недопустимост да се прилагат славянски „форми на европейска гражданственост“; признаване като висш идеал на славянското братство единство на вярата и църквата — православие; отстояване на руската монархия в борбата с революционното движение. По тези въпроси Жинзифов не се е отличавал от ръководството на Славянския комитет.

Как да си обясним твърдението на И. Конев? Явно с това, че извън погледа му са останали много статии на българския публицист в руската преса, както посочва сам изследователят: „някои години от „Денъ“ и други руски вестници не се намират в България“², поради което ние ги (статите в руския печат — Л. Е.) познаваме само по заглавие. . . .“³ А именно във вестниците на Аксаков Жинзифов в унисон с общото направление на славянофилските органи отстоява православие и руското самодържавие като основи в живота на руския народ, тук той се изказва против революционното движение в Русия, тук той ругае поляците за техния стремеж към национална независимост, а чехите заради това, че поддържат поляците.

В „Славянское обозрение“ на „Денъ“ Жинзифов провъзгласява същото, което проповядва редакторът на вестника в уводните си статии. „Никакви усилия на революционерите, ако такива има в Русия, никакви прокламации от рода на „Молодая Руссия“, „Земля и воля“, „Свобода“ не са в състояние нито на косъм да разколебят народният ум на руската земя, защото той вижда в тях своята гибел, а не благополучие“.⁴

„Нима не беше прав „Денъ“ — твърди Жинзифов — като нарече поляците безумни“⁵ Развивайки официалната версия за полското въстание, Жинзифов пише за „неблагодарните поляци“, които винаги, щом Александър (царят — Л. Е.) им протяга примирителна десница, вдаят нож“.⁶ В унисон с писанията на Аксаков прозвучава изявлението на Жинзифов в критиката му, отправена към Раковски: „Славяните само при взаимното съчувствие, при съдействието на по-старите и могъщи свои братя русите могат да постигнат свобода и преуспяване“⁷ (м. — Л. Е.).

Константин Станишев, който е бил в приятелски отношения с Жинзифов и е поделял неговите становища, пише в некролога, публикуван в „Московские ведомости“ (бр. 41, 1877), че за неговия покоен другар „русият народ, Русия, русият цар . . . са били свещени думи“. И наистина за българския публицист тези три понятия се сливали в едно. Любова към царя е задължителен елемент в славянофилството.

¹ Илия Конев. Райко Жинзифов. Известия на Института за българска литература, кн. VII, стр. 172.

² И. Конев, цит. статия, стр. 177.

³ Пак там, стр. 173.

⁴ „Денъ“, бр. 17, 1863, „Славянское обозрение“.

⁵ „Денъ“, бр. 16.

⁶ „Денъ“, бр. 6, 1863. „Славянское обозрение“.

⁷ „Денъ“, бр. 8, 1861, Ж. „Два слова о болгарской газете „Дунайский лебедь“.

И все пак трябва да отбележим, че ако Жинзифов би бил само славянофил, той не би представлявал никакъв интерес за развитието на обществената мисъл и литература в България, не би изиграл в живота на страната си никаква роля и не би имало какво да бъде споменаван. Но нещата са стояли другояче. Той е бил патриот и просветител на своя народ, съдействувал е българите да разберат своите национални задачи. Освен това Жинзифов запознал руското общество с положението на потиснатата България, събуждал в него съчувствие към българските нужди и интереси, а също така запознавал българите с руската литература. Тази дейност на Жинзифов е именно ценната, непреходната част в неговата публицистика (тук не засягам неговото значение като поет), която трябва да се очисти от славянофилската черупка. Явно е, че славянофилските идеи са пречели и затруднявали Жинзифов да си състави ярно понятие по много въпроси.

Макар че всички изследователи посочват участието на българския публицист в руския печат, само П. Орешков специално е проучил публикациите му в руската преса. Той приважда в изследването¹ си списък на статиите и бележките на Жинзифов, поместени в руските вестници, списания и сборници, на брой 135, като някои материали, посочени под една цифра, са печатани в няколко броя на вестника. Такива материали са: „Димитрий и Константин Миладиновы“ („День“, бр. 46, 48, 1862), „Заседания в константинопольской патриархии. . .“ („День“, бр. 27 и 32, 1864), „Из заметок путешественника по Македонии“ („Современная летопись“, бр. 32, 33, 34, 36, 40, 1866) и някои други. От този списък следва да се изключат, според нас, три кореспонденции на „День“: две писма от Прага (бр. 37, 42, 1865) и „Спасение Австрии“ (бр. 39, 1865), подписани с буква „В“. Сам съставителят на списъка се съмнява в тяхната авторска принадлежност. И не без основание, защото ако техен автор е бил Жинзифов, то той би включил тези материали в прегледите, които водел във вестника. По стила и характера на сведенията си тези писма, явно, са написани от чуждестранен кореспондент. Не бива също Жинзифов да се смята автор на бележката, подписана с името Минков („День“, бр. 29, 1863 г.). Трудът на П. Орешков е ценен, но в него авторът нерядко заменя анализа на идеите с описание на статиите и не дава ясна и категорична характеристика на политическите възгледи на Жинзифов, макар че на този въпрос е посветена специална глава в работата.

Проучването на вече известните статии на Жинзифов, установяването на значителен брой негови публикации, по-рано непосочени от изследователите, откриването на голямата колекция негови писма до Бартенев² ми позволяват по-пълно да осветля някои въпроси, свързани с публицистиката на Жинзифов.

В указателя на П. Орешков се изброяват и статии и бележки, публикувани през 1861-1877 г. във вестниците „День“ (1861-1865), „Москва“ (1867-1868), „Московские ведомости“ с неделното им приложение „Современная летопись“ (1866-1871), в списание „Православное обозрение“ (1870-1873) и в сборника „Родное племя“ (1877). В последния са препечатани две статии, публикувани за пръв път в „День“ и в „Современная летопись“.

П. Орешков не посочва такива важни статии, напечатани в книгата на Н. Гербел „Поэзия славян“, като: 1. „Болгарская литература“, 2. „Г. Раковский“, 3. „Петко Славейков“, 4. „Любен Каравелов“, 5. „К. И. Жинзифов“, а също 6. „Речь“ на Жинзифов на обяда в чест на славянските гости през май 1867 г. В трудовете на Ихчиев, Пенев, Динеков са споменати посочените работи, а И. Конев се позовава освен това на 7. „Несколько слов о сочинениях болгарина Раковского“ („Русский архив“, вып. 3, 1863) и 8. на доклада „За селенките, обичаите, годешите. . .“³

¹ Д-р Павел Орешков. Жинзифов като журналист (стр. 31-90), сп. „Македонски преглед“, г. IV, кн. I, София, 1928.

² Писмата на Жинзифов до Бартенев ще бъдат напечатани в едно от академическите издания в най-близко време.

³ Жинзифов няма доклад с такова заглавие — в протокола на заседанието е посочено, че той прочел статия за сватбените обичаи на българите, от която са приведени

От писмата на К. Жинзифов, Бончев, от спомените на М. Дринов и статията на Л. Каравелов е известно, че Жинзифов е бил активен сътрудник на „День“ и „Москва“. Към тях трябва да прибавим и вестник „Москвич“, излизал от 23 декември 1867 г. до 18 февруари 1868 г. през периода, когато „Москва“ е била временно спряна от властите. „Москвич“ на свой ред също е бил забранен от правителството.¹

Хората, които били близко до „Москва“, не правели никаква разлика между нея и „Москвич“ — за това дори в бр. 1 на последния вестник е писано: „От страна на редакцията бяха направени всички усилия и взети мерки в рамките, допустими от формалните закони, че нито у правителството, нито сред публиката да остане дори следа от съмнение в това, че „Москвич“ е решително и положително едно и също издание, каквото е „Москва“.

Краткотрайното излизане на „Москвич“, неговото, така да-се каже, съчетаване с „Москва“, продължаване издаването на последната, явно обяснява защо участието на Жинзифов в „Москвич“ не се е отразило в кореспонденцията му и не се споменава от други лица. Както във вестниците „День“ и „Москва“, Жинзифов е съставял и в „Москвич“ прегледите на българските, сръбските и гръцките вестници. В тези прегледи са налице същите мисли и същите теми, както в материалите, за които е установено авторството на Жинзифов. Към бележките на българския публицист в „Москвич“ се отнасят:

1. Обзор новой болгарской газеты „Народность“ (бр. 3, 1867); 2. Обзор корреспонденции афинских газет о короле эллинов и о состоянии эллинского клира (бр. 8, 1868); 3. Афинские газеты о славянском союзе (бр. 10, 1868); 4. О состоянии болгарских училищ по данным сербской газеты „Видовдан“ (бр. 12, 1868); 5. Афинские газеты о славянском союзе (бр. 15, 1868); 6. „Дела востока“. Из греческих газет (бр. 36, 1868); 7. То же (бр. 38, 1869).

Към този списък следва да се прибавят: 8. Бележката „Литературная новость“ („Русский архив“, вып. 11, 1863), в която по кореспонденцията „Советник“ се съобщава за намиране ръкописа „Слово Кирилла Философа како увери българии“. Бележката е подписана с инициалите „К. Ж.“ Авторството на Жинзифов е обозначено в „Росписи содержания Русского архива“ за първите тридесет години (1863-1892). Москва, 1894, стр. 174; 9. Статията „Вук Стефанович Караджич“, подписана Р. Жинзифов („Русский архив“, 1864, стр. 329, 334); 10. Във „Филологические записки“ (вып. IV-V, 1866, Воронеж) са отпечатани четири български народни приказки: „Два брата“, „Сварливият жена“, „Если судьба“, „Сын прокрамливает семейство“ с бележка от публикуването, подписана К. Ж. Авторството е установено от писмо на Жинзифов до Бартенев и от характера на самата бележка; 11. Анонимната бележка „Из Болгарии“ („День“, бр. 2, 1861), в която по сведения от „Цариградски вестник“ се съобщава за борбата на българите с униатите; 12. Анонимният некролог (за Филаретов — Л. Е., „День“, бр. 51, 1863); 13. Анонимната бележка „О праздновании памяти святых Кирилла и Мефодия“ („День“, бр. 20, 1863).

Всички изследователи считат като начало на сътрудничеството на Жинзифов руския печат неговото писмо до И. С. Аксаков („День“, бр. 3, 1861); и при това те мислят това писмо на Жинзифов като непосредствена реакция на излизането на в. „День“, като стъпка на страничен за вестника човек, който с това дори е помогнал на Аксаков да открие във вестника славянски отдел (И. Конев).

Но работата е била друга. В това ни убеждават две писма на Жинзифов до Бартенев. В първото писмо от 11 февруари 1861 г. българският студент моли Бартенев да му даде неговите глави „сedenkа“, „тлъка“. Докладът е четен на 27 март 1869 г., а не през 1874 г., както пише И. Конев. Виж Труды этнографического отдела, кн. 3, вып. 1, стр. 51, М. 1874.

¹ Двата вестника били забранени поради това, че критикували администрацията на западните губернии, която недостатъчно настойчиво провеждала политиката на русификация.

намери работа и да поговори по този въпрос с Аксаков. Жинзифов казва в писмото, че два пъти е посетил Бартенев у дома му. Бартенев е близък с Аксаков (който бил кръстник на едно от неговите деца) и е имал възможност да препоръча Жинзифов в редакцията на „День“, като човек, който знае езиките на балканските народи и може да съставя славянска хроника по чуждестранните вестници.

Три месеца след излизането на първия брой на в. „День“ Жинзифов пише на Бартенев, че бил предишната вечер у Аксаков. Това писмо е от 6 януари 1862 г. и показва достъпа на българския студент направо до редактора на „День“, а известно е, че до тоя момент е напечатана само една анонимна бележка („День“, бр. 2, 1861) и две „писма“ — едното с подпис К. Жинзифов („День“, бр. 3, 1861) и другото — подписано с инициала „Ж.“ („День“, бр. 8, 1861).

Жинзифов се сближава с Аксаков благодарение на това, че редакторът на „День“ е привлякъл българския студент за редакционна работа още от първите дни на организирането на вестника. Първото появяване на Жинзифов в „Ден“ е бележката за съвместната борба на българите и гърците против униатите. Тя е написана по материал, публикуван в „Цариградски вестник“. Такава кореспонденция напълно е удовлетворила „День“, който твърдо отстоявал православие.

В следващия брой на „День“ се появява „Письмо одного из учащихся в Москве болгар к редактору“, подписано от К. Жинзифов. Още П. Орешков правилно отбелязва съвпадението между програмната статия на вестника (бр. 1) и писмото на българския студент. Писмото на К. Жинзифов позволило на редактора да развие в бележка своите положения и да направи определени предложения. В следващата статия, подписана с инициал „Ж.“ „Два слова о болгарской газете „Дунавский лебедь“ (письмо болгарина)“ Жинзифов излязъл с критика на Г. Раковски, който протестирал срещу преселването на българите в Крим.

За да си изясним възгледите на Жинзифов от това време и да открием автора на бележката „Из Болгарии“ и на статията с подпис „Ж.“ трябва да се обърнем към известното изказване на Л. Каравелов във вестник „Русская речь“ (бр. 1, 1862) „По поводу славянского отдела газеты „День“ — в нея Л. Каравелов подхвърля на остра и справедлива критика и трите посочени кореспонденции. Той пише: „Тук (в. бр. 2 на „День“) излезе и българин с невероятно и странно съобщение, че понастоящем българите имат честта да вървят ръка за ръка с гърците“. . . по-нататък Каравелов изтъква недостоверността на съобщението в „Цариградски вестник“, което послужило за източник на „День“, колко редакторът на „День“ е продажен. „Удивително е — продължава той — че тези продажни известия за симпатия между българите и гърците се радост се приемат в Москва и тържествено се появяват в славянския отдел на „День“¹. От своя страна ние също можем да изразим учудване, че бележката „Из Болгарии“, която толкова възмутила Каравелов, М. Димитров приписва на същия Каравелов, като по тоя начин го заставя да води борба сам със себе си.“²

Едва ли И. С. Аксаков би позволил на който и да е подобна безчестна игра с „День“, да не говорим за това, че такова безпочвено обвинение е несъвместимо с името на Каравелов.

Що се отнася до статията в бр. 3, Каравелов подчертава славянофилския й характер и отбелязва неосведомеността на Аксаков в българската история, която неосведоменост го довежда до защита на фанариотите. Каравелов страстно протестира против статията на Жинзифов в бр. 8 на „День“. Макар че статията е подписана с първата буква от фамилията на автора, Каравелов назовава цялото му име. Каравелов защитава Раковски от нападките на Аксаков и Жинзифов. Трябва да отбележим, че Каравелов посочва зависимостта на възгледите на българския студент от редактора на

¹ Публицистиката на Любен Каравелов. Издирил и подготвил за печат академик Михаил Димитров. София, 1957, стр. 82.

² Пак там, стр. 73-74.

„День“. „Най-жалко е — пише той — че Аксаков се е заел да погуби г. Жинзифов, който трябва да даде отчет пред съвестта си.“¹ В тази статия фамилиното име на Жинзифов е сбъркано: буквите „и“ и „ф“ били прочетени по ръкописа в редакцията като „нер“ и се появило името Жинзиеров. От този факт М. Димитров прави предположението, че „може би Каравелов е искал да скрие името му, за да не бъде преследван след завръщането му в Турция.“² Пита се защо Каравелов е трябвало да крие името на Жинзифов, след като той самият не е направил това и е подписал статията в бр. 3 на „День“ с фамилиното си име.

От писмата на Жинзифов до Бартенев ни е известна първата реакция на Райков по повод критиката на неговия съотечественик. „Вчера вечерта — пише Жинзифов — у И. С. Аксаков г. Плещичеев ми каза, че в „Руска реч“ е поместена странна статия против мен и против „День“. Ако имате бр. 1 на „Руска реч“ и ако не ви е нужна, то моля да я дадете на присосяцията тази записка, трябва да наругая този безсъвестен господин „Каравелов.“³ (6 януари, 1862).

За Аксаков и неговото обкръжение не е било тайна кой се крие зад инициала „К“, с който е подписана критическата статия в „Русска реч“. И ние сме напълно наясно какви чувства е предизвикал Каравелов у Аксаков. Недоброжелателството на Аксаков към Каравелов остава завинаги. Още през 1877 г. Нарешкин се мъчел да разубеди Аксаков, че се лъже в предубеждението си към Каравелов⁴, но Аксаков по-добре е познавал българския революционер, отколкото Нарешкин, и той с право го считал за свой противник. Жинзифов бил готов да даде остро възражение на Каравелов, но въпреки това „День“ не е излязъл със статия-отговор. Не ни са известни причините за млчанието на „День“ — може би това е стремеж да не се влиза в спор по парлив въпрос, по който позициите на „День“ не са били твърди.

По-голямата част от статиите в руския печат Жинзифов подписва с псевдоними. П. Орешков правилно е разшифровал неговите многобройни псевдоними: Велешанин, Велесов, ЦЦЦ, Х, Ж, К-с-н-ф-н-т-въ, Москвич-болгарин. Кореспонденциите с тези псевдоними и редица неподписани бележки, които без съмнение принадлежат на Райков, влизат в списъка на Орешков. В своя списък П. Орешков е включил също 16 публикации, които или нямат никакъв подпис, или имат псевдоними, различни от гореизброените. По отношение на тази група материали Орешков пише: „авторството на Жинзифов на тази статия не е за мене положително“.⁵

Да изкажем съображенията си най-напред за неподписаните бележки „Българский вопрос“ („Современная летопись“, 1861, бр. 21), в „День“ през 1862 г. „Писмо из Битолия“ (бр. 13), отново „Писмо из Битолия“ (бр. 33), „Извлечения из писем, полученных здешними болгарами“ (бр. 35), „Из Константинополя. Болгарский церковный вопрос“ (бр. 14) през 1863 г.; Кореспонденции из Битолия (бр. 12), от Битолия, Солун, Константинопол (бр. 14); бележката „Голос к Европе с Балканского полуострова“ (бр. 21); през 1864 г. „Греческие архиереи в Болгарии“ (бр. 22). Темите на бележките, взехната лексика, прилагането на такъв похват, какъвто е използването на писма от славянските вестници, ги сближава с подобни материали на Жинзифов, публикувани в същите вестници „День“ и „Современная летопись“, където авторството на българския публицист не буди никакво съмнение.

Няма сведения някой друг, освен Жинзифов да е водил в „День“ славянската хроника. Ако такова лице е съществувало, то също така би получило известност като

¹ Публицистиката на Любен Каравелов. Издирил и подготвил за печат академик М и х а и л Д и м и т р о в. София. 1957, стр. 85.

² Пак там.

³ ЦГАЛИ, ф. 46. оп. 1, ед. хр. 557, л. д. 333.

⁴ Государственный исторический архив Ленинградской области, фонд 400, оп. 1, ед. хр. 245.

⁵ Д-р П а в е л О р е ш к о в, цит. съч., стр. 81.

Жинзифов. Но никой от съвременниците не споменава никого с изключение на Жинзифов като постоянен сътрудник на „День“. От своя страна Жинзифов неведнъж е проявявал своята заинтересованост и сътрудничество в „День“ и „Москва“, но не е посочвал други лица, които да са извършвали същата работа. В писмо до Т. Бурмов (2 януари 1867 г.) той пише: „Аз като постоянен негов сътрудник (на И. Аксаков — Л. Е.) се разпоредих да ви се изпраща безплатно през Одеса и първият брой ще получите едновременно (или може би по-рано) с писмото. . .“¹ И по-нататък Жинзифов моли Бурмов да потърси някого в Цариград, който да бъде кореспондент на вестник „Москва“ — „Кореспонденциите могат да са написани по гръцки или по български — писал Жинзифов — на мое име. . .“² За това как е използвал получаваните писма в печата научаваме от съобщението му до Дринов.³ На същия Дринов той пише, че получава всички български вестници, за да бъде в курса на събитията⁴. Добрите лични връзки на Жинзифов с България, получаваните и лично, и в редакцията славянски вестници позволяват на Жинзифов да прави необходимите за вестника информации в различни форми (писмо, бележка, преглед, статия).

При разглеждане на въпроса за авторството на следните публикации в „День“: „Два слова по поводу статьи г. Николая Берга „Мои скитания по белу свету“ (подписана „Южный славянин“, бр. 9, 1863), „Два слова по поводу подписки в память болгарского отца Софрония“ (писмо к редактору одного из учащихся в Москве болгар), подписана „Болгарин“, бр. 12, 1863), „Еще два слова о причине появления в Праге новой чешской газеты „Narod“ (подп. „В-н“, бр. 51, 1863), трябва да се вземе предвид, че самите заглавия на тези статии и обръщението във форма на писмо до редактора отразява стила на Жинзифов. Такова заглавие и същият похват (писмо) срещаме при статии, за които авторството на българския публицист е доказано, а именно: „Письмо одного из учащихся в Москве болгар к редактору“ (бр. 3, 1863) — пълното съвпадение с второто заглавие на статията в бр. 12. Статията в бр. 12, подписана „Болгарин“, подзаглавието на публикацията в бр. 8 — писмо б о л г а р и н а, в бр. 42 — „Письмо в редакцию „Дня“ одного из учащихся в Москве славян“. Подзаглавието на статията „Дмитрий и Константин Миладиновы“ (бр. 46, 48). „Письма к П. И. Бартевеву“. Любимият израз на Жинзифов е използван за заглавие на много статии: в „День“: „Два слова о болгарской газете“ (бр. 8, 1861), „Несколько слов о взаимном сочувствии славян. . .“ (бр. 3, 1863), „Еще несколько слов. . .“ (бр. 6, 1864), „Еще слово. . .“ (бр. 15, 1864), „Несколько слов. . .“ (бр. 33, 1865), „Несколько слов о болгарском церковном вопросе“ (бр. 37, 1865), „Еще два слова. . .“ (бр. 44, 1865), „Два слова об органе западной пропаганды. . .“ (бр. 51), „Несколько слов о болгарском церковном вопросе“ (бр. 39, 1867); в „Современная летопись“: „Несколько слов о болгарском движении“ (бр. 10, 1868), „Два слова по поводу турецко-греческого столкновения“ (бр. 46, 1868), „Два слова по поводу речи Султана“ (бр. 23, 1869). Може още дълго да продължим нашия списък, защото заглавията на статиите, за които става дума, се проследяват от 1861 до 1874 г. в „День“, „Современная летопись“, в „Московские ведомости“ и „Православное обозрение“. Никой от тези статии са подписани с фамилиното име на автора, а някои — с неговите псевдоними. Ако вземем под внимание посочените от нас съображения за сътрудничеството на Жинзифов в „День“, за съответствието между съдържанието на разглежданите три статии с възгледите на Жинзифов в други негови статии, то нямаме основание да отхвърляме неговото авторство и по отношение на посочените материали.

Към тях ще причислим анонимната бележка „О праздновании памяти святых Кирилла и Мефодия“ („День“, бр. 20, 1863) и неголемият некролог, без подпис, посве-

¹ Известия на Института за българска литература, кн. VII, стр. 204, София, 1958

² Пак там, стр. 205.

³ Пак там, стр. 227.

⁴ Пак там, стр. 213.

тен на С. Филаретов („День“, бр. 51, 1863), които не са включени в указателя на П. Орешков.

Славянофилството и патриотизмът на българския публицист понякога не са съгласували, влизали са в стълкновение, създавали са му сложни и противоречиви представи. Без да се отказва от славянофилството, Жинзифов като български патриот, който познава историята на своя народ, не може да сподели становищата на Аксаков по редица въпроси. Той изказва своето мнение извън аксаковските издания. Не може да се съди за отношението на Жинзифов към Раковски по статията му в „День“ (бр. 8, 1861). Жинзифов посвещава на Раковски няколко статии¹, в които пише за него с голямо уважение и любов и създава истински портрет на великия деец. „Раковски — пише Райко — е бил винаги един от най-ревностните български патриоти, искрено обичал своето отечество и наред с това един от забележителните дейци, способстващи за устненото и нравственото развитие на българския народ.“² Жинзифов нарича „Дунавски лебед“ „единствения български вестник, в който се поместват твърде забележителни статии по различни въпроси.“³ Буквално с такива изрази пише Жинзифов за Раковски още докато той е жив в рецензията, публикувана в „Русский архив“. В подробния разбор „Указатель или руководство к отысканию и исследованию древних черт нашего быта, языка, народоположения . . . и пр.“ (Одеса, 1859) и „Несколько слов об Асене первом. . . и его сыне Асене втором“ (Белград, 1860) рецензентът заявява: „Сочиненията на Раковски са извънредно полезни за българите и ние не познаваме нищо похубаво в съвременната българска писменост.“⁴ Дори когато посочва грешни положения на автора, Жинзифов намира оправдание за него: „рядко писател може да мине без своего рода недостатки“.⁵

Голяма обективност проявява Жинзифов при оценката на общественно-литературната дейност на Л. Каравелов. И тук той проявява независимостта на своите съждения от Аксаков и пренебрегва личните обиди. Известно е, че Каравелов рязко критикува Жинзифов-поета, публициста, славянофила („Русская речь“, бр. 1, 1862, „Български пчела“, бр. 3, 4, 5, 6, 1864).

В статията си за Л. Каравелов Жинзифов посочва участието му в „Братски труд“, сътрудничеството му в „Русский вестник“ и в „С. Петербургские ведомости“ (и, нека изтъкнем тук, не споменава за връзките с вестниците на Аксаков); тук се отбелязват поместените в сръбски вестници и списания Каравелови повести и разкази, които „охотно се четат от сърбите“⁶. Когато характеризира „Свобода“, Жинзифов пише, че тя „със забележителна настойчивост провежда сред българите мисълта за поголовно въстание срещу турците.“⁷ В друга статия „Болгарская литература“ в същия сборник на Гербел Жинзифов дори взема под защита „Свобода“ срещу руските власти. „За съжаление — пише той — внасянето на този вестник в Русия, по причини, за които тук не е уместно да говорим, от май 1870 г. се забранява, независимо от това, че тя много благоприятства за русите.“⁸ Критикът нарича „Памятники народного быта болгар“ „извънредно полезна книга“; като изброява няколко разказа на редактора

¹ „Болгарская литература“, „Раковский“, сборник Н. Гербеля „Поэзия славян“, СПб, 1871 г. „Несколько слов о сочинениях болгарина Раковского.“ „Русский архив“, вып. 3, 1863. О свадебных обычаях у болгар. Труды этнографического отдела, кн. 3, вып. 1, 1874.

² Н. Гербель, цит. изд., стр. 303.

³ Пак там.

⁴ Русский архив, вып. 3, 1863, стр. 219.

⁵ Пак там.

⁶ Н. Гербель, цит. изд., стр. 308.

⁷ Пак там.

⁸ Пак там, стр. 302.

„Свобода“, той казва: „Каравелов владее прекрасно перото и притежава способността привлекателно и вярно да изобразява народния бит на българите“.¹

С правилната си оценка на трудовете на Л. Каравелов и Г. Раковски младият публицист съдействува за правилното им представяне пред руското общество.

Известно е, че славянофилите (Хилфердинг, Аксаков и др.) третирали Вук Караджич като оръдие на австрийската политика. През 1859 г. в славянофилската „Русская беседа“ (т. IV) е препечатана излязлата в Париж анонимна книжка „Западни славяни“. Нейн автор е Хилфердинг. Тук реформата на Вук, проведена в сръбския език, се представя като разрыв с руската литература, като изказване против славянските интереси и православие. В статията „Вук Стефанович Караджич“ („Филологические записки“, Воронеж, 1867) Каравелов се обявява в защита на великия сръбски учен, личността на който — както той пише тук — „трябва да бъде завинаги свята за южния славянин“. Каравелов нарича писаното в „Русская беседа“ по адрес на Караджич „нагла лъжа“.²

Още през 1864 г. Жинзифов напечатал статията „Вук Стефанович Караджич“ в „Русский архив“. Тя е по-малко задълбочена от труда на неговия съотечественик, в нея няма открита полемика с „Русская беседа“ (пък и не би могло да има, като се имат предвид общите позиции и възгледи на автора), но дадената за Вук оценка е вярна. „Караджич — пише Жинзифов — без съмнение заема първо място между тружениците на сръбския народ. . . името му вечно ще стои в историята на славянството. . .“ Българският публицист говори специално за „значението на речника на Вук и неговия сборник със сръбски песни, за тази огромна полза, която са принесли тези книги на славянския свят и славянската наука“.³

Голям интерес представлява публикацията на българските приказки във „Филологические записки“. Както пише Жинзифов в писмо до Бартенев (10/VI — 1865), той получил от редактор-издателя на „Записките“ Ховански писмено предложение да сътрудничи в „Славянский вестник“. Така е озаглавен един от разделите на това списание. И ето в 1866 г. в „Славянский вестник“ на „Филологические записки“ се появяват четири български приказки с бележка от публикуващия „К. Ж.“ Редакцията съпровожда публикацията с бележка, че оригиналният текст на приказките е изпратен на български език с превод на руски, но липсата на шрифт не е позволила да се отпечата оригиналът. Така българският текст на приказките се е изгубил.

Авторът на публикацията дава в бележката си важни сведения, затова изцяло ще я цитираме. Той пише: „Тези приказки принадлежат на братя Миладинови и са били предназначени за отпечатване в сборника, който имали намерение да издадат през 1859 г. студентите от Московския университет, историко-филологически факултет, но издаването на сборника не се осъществило. Страстните борци за българско издигане и просвещение Димитър и Константин Миладинови, родени в македонска Струга (недалеч от Охрид) се занимавали със събиране на народни песни, пословици и изобщо всичко, което влиза в областта на безизкуствената народна словесност на българите. В това дело е взел според силите си участие и пишещият тези редове. Твърде обширният сборник с български народни песни е съставен от К. Миладинов, който от 1857 до 1860 г. е слушал лекции в историко-филологически факултет на Московския университет и положил доста усилия, за да издаде своя сборник в Москва. Желанието на К. Миладинов не е могло да се осъществи и през 1860 г. той отива в Загреб, където при помощта на знаменития хърватски епископ Шросмайер напечатал своя прекрасен сборник през 1861 г. Но у Миладинови е имало още десетки български народни приказки, от които са уцелели само тези четири. По всяка вероятност останалите приказки, ако не са запазени у някои от загребските хървати, са изгубени завинаги, защото Миладинови не са вече

¹ Н. Гербель, цит. изд., стр. 299.

² Публицистиката на Любен Каравелов, стр. 162.

³ Р. Ж и н з и ф о в. Вук Стефанович Караджич. „Русский архив“ 1864, стр.

живи. Дватамата братя умират през 1862 г. в една от турските тъмници на Константинопол. Изказвам моята искрена благодарност на Н. И. Стороженко за запазването на тези приказки и затова че ми ги предаде. 1866 г. Април 22. Москва. К. Ж.¹

Да изложим накратко съдържанието на приказките. В приказката „Двама братя“ единият от братята е глупак. При делбата на него му се пада вола. Веднъж когато глупакът ядел, волът преживял. Глупакът помислил, че волът му се присмива и го убил. Одрал му кожата. След това намерил плоча и опянал на нея кожата. В негово отсъствие птици грабнали кожата. Глупакът пита плочата: „За колко тя е продала кожата?“ След това ударил плочата и от нея се посипали пари. Той ги събрал, върнал се в къщи и разказал на умния брат как е продал кожата. След това те си купили много овци. Попадията, тяхна съседка, попитала умния брат, от къде са взели овците. Той ѝ казал, че за тях човек трябва да се гмурне на едно определено място в морето. Попът тръгнал към морето, гмурнал се и повече не се появил.

В приказката „Сварливая жена“ се говори за жена, която правела всичко обратнo. Мъжът се оплакал на кума. Кумът го накарал да дойде при него с жена си и да ѝ каже да не сяда на рогозката. Селянинът така и направил. Жената не го послушала и паднала в кладенеца. Там тя паднала на врата на дявола. Мъжът ѝ викнал: дръж дявола, а тя го пуснала и потънала. Дяволът излязъл от водата и казал, че ще се отплати на мъжа с добро. Той влязъл в ухото на царя. Лекарите не могли да го изкуват, а селянинът го излекувал и бил възнаграден. Дяволът повече не карал селянина да лекува, но заболял везира и изпратили пак за селянина. Той дошел и казал на дявола, който седял в ухото на везира, че жена му излязла от кладенеца и ги търси и двамата. Дяволът се уплашил и избягал.

В приказката „Если судьба“ се разказва за ленивия човек, който нищо не искал да работи и се надявал на съдбата. И наистина случаят му помогнал — като минавал през гората намерил котел с пари.

Приказката „Сын прокрамливает семейство“ разказва за сина, който се разсърдил на майка си и тръгнал по чужди страни. Там срещнал огромни великани. И след редица приключения се връща в къщи.

На 22 декември 1867 г. на първото заседание на етнографския отдел на Императорското дружество на любителите на естествознанието, антропологията и етнографията Н. А. Попов предложил за членове редица славянски учени, между тях и К. И. Жинзифов. Те били избрани на заседание на дружеството на 8 февруари 1868 г.² Тогава, т. е. на 22 декември, Н. А. Попов прочел „Описание быта болгар, населяющих Македонию, составленные сербским и болгарским археологом Стефаном Верковичем“. В забележка към доклада е посочено, че руският превод е направен от Жинзифов.

На 27 март 1869 г. на заседание на същия етнографски отдел К. Жинзифов прочел статията си за сватбените обичаи на българите. При това докладчикът, както може се види от протокола, подробно охарактеризирал книгата на Раковски „Показален...“, обелязал заслугите на автора на труда и изтъкнал, че той е съставил доклада си по този труд на българския писател.³

Разглеждайки сътрудничеството на Жинзифов в руския печат, Л. Ихчиев в своята съдържателна и много хубава статия посочва между руските органи, в които печата Райко, и „Научное обозрение“, но такава издание не съществува през 60-70-те години в Русия.⁴ Разбира се, Ихчиев не посочва статии, които да са печатани в това издание. И въпреки това другите изследователи на творчеството на Жинзифов обикновено посочват

¹ Филологические записки, вып. IV-V, 1866, Воронеж.

² Известия Имп. об-ва любителей естествознания, антропологии и этнографии, т. XIII, в. 1, М. 1874, стр. 3.

³ Пак там, цит. издание, стр. 51.

⁴ Любен Д. Ихчиев е в. Райко Ксенофонт Жинзифов. Известия на семинара по славянска филология при университета в София, кн. III. София, 1911, стр. 502.

„Научное обозрение“ като място, в което са публикувани неговите статии. Вероятно Л. Ихчиев е имал предвид „Труды этнографического отдела“ (кн. 3, вып. 1), публикувани в „Известия императорского общества любителей естествознания, антропологии и этнографии“ (т. XIII, вып. 1, М. 1874), в които е бил поместен посоченият доклад.

В библиографията на трудовете на Жинзифов, в която не са включени почти всички публикации на руски език, Л. Ихчиев включил „Древняя болгарская песнь об Орфее“ на Веркович в превод на Р. Жинзифов. Няма данни, че тази песен е преведена от Райко. Такава възможност не е изключена, но в книгата не е посочен преводачът, а се съобщава, че „редакцията на настоящето издание завежда К. И. Жинзифов“.¹

Днес, когато са установени почти всички публикации на руски език, дейността на Жинзифов в руския печат се представя значително по-обширна и по-важна, отколкото изглежда на някои учени, пък и на самия Жинзифов — нека това не звучи като парадокс.

Ако всичко написано от Жинзифов в руския печат разпределим по теми, то неговите материали могат да се представят в следната таблица:

Положението на българския народ, неговата литература	65
Българският църковен въпрос	55
За славянските работи, предимно за сърби и хървати	34
Полско-руските отношения	11
Различни бележки	7

При групиране на материала взето предвид следното: ако в „Славянская хроника“ или в „Славянское обозрение“, съставяни от Жинзифов, влизат няколко бележки на една и съща тема, те се разглеждат като един материал; ако бележките са различни по тема, те се включват в съответните тематични групи. Както виждаме, по-голяма част от трудовете на Жинзифов в руската преса е свързана с належащи въпроси на неговата родина.

От 1862 г. българският публицист води систематическа кампания в руския печат за самостоятелна българска църква. Осигурява по-голямо значение има това, че той осветлява политическото, културно и правово състояние на българите в условията на турското робство.

По характер, по мироглед Жинзифов не е бил революционер, макар че понякога, при известия за истински или мними акции против турците, той се готвел да вземе участие в тях. Но не е взимал. . . Той високо почита Раковски, ценя дейността на редактора на „Свобода“, но вървял по свой път. Това е път на български либерален просветител с ярко изразена русофилска насоченост.

Разбира се, за да се пропагандира сред руското общество съчувствие към българския народ в борбата му против фанариотите и турците, статиите и бележките на Жинзифов във вестниците на Аксаков, в „Московские ведомости“ и в „Православное обозрение“ са били полезни и необходими, но особено значение имат неговите работи в сборника на Н. В. Гербел, в „Русский архив“, във „Филологические записки“ и в „Труды этнографического отдела“.

Дълго време, дори през XX век, тези статии на Жинзифов дават възможност да си съставим явна представа за определен период в развитието на българската обществена мисъл и литература. Те в много отношения не са загубили своята стойност и днес, навярно поради това, че са лишени от славянофилска ограниченост. Дейността на Жинзифов в руския печат е важен факт не само в неговата биография, тя е значителна страница в историята на руско-българските литературни и обществени отношения.

¹ Древна българска песен за Орфей, открита от Стефан Веркович, сръбски и български археолог. Издание на В. А. Дашков. М. 1867.